

Voorwoord van Lijsttrekker Peter Drenth

Op naar 15 maart 2023!

In maart zijn de Statenverkiezingen. Belangrijke verkiezingen, want ze bepalen hoe de komende 4 jaar de Provinciale Staten van Gelderland zijn samengesteld. In dat Gelderse parlement vallen besluiten over openbaar vervoer, natuur, landbouw, water, woningbouw en mobiliteit. Ook wordt er invulling gegeven aan de energietransitie en klimaatdoelen. Allemaal onderwerpen, die direct onze leefomgeving en ons samenleven in Gelderland beïnvloeden.

De provincie staat veel **dichter bij** ons dan we ons wellicht realiseren. Denk alleen al aan de uitdaging om de landbouwsector en het landelijke gebied een waardevol toekomstperspectief te geven. Daar is de provincie volop aan zet om van onderop, per gebied en met draagvlak van alle betrokkenen dit uit te werken. Verder willen we ook graag via OV, auto of fiets naar ons werk kunnen blijven gaan en naar ons huis kunnen rijden. Tegelijkertijd moet er dan wel een passende woning voor een ieder zijn en willen we het vervoer veel minder belastend laten zijn voor onze leefomgeving.

We zijn trots op onze provincie met haar mooie natuur en uitstekende mogelijkheden om te recreëren. Maar hoe gaan we de komende jaren verder werken aan natuurherstel en zorgen we tegelijk ook dat de noodzakelijk te nemen maatregelen eerlijk worden verdeeld in ons Gelderland. **Iedereen zal de gevolgen merken van de keuzes die nu gemaakt worden.**

De verkiezingen gaan dus ergens over! Ons “Gelderland van morgen” staat op het spel. Het is zaak om duidelijke keuzes te maken. Samen te sturen hoe wij in de toekomst willen wonen, werken en leven. Het CDA gelooft in de kracht van onze Gelderse inwoners, maatschappelijke organisaties en verenigingen en ondernemers.

In afgelopen eeuwen is er een prachtige provincie Gelderland ontstaan, waar meer dan 2 miljoen mensen wonen. Ook in de toekomst willen we dat blijven doen, met duurzame energie, voldoende woningen, gezonde natuur en een vitaal landelijk gebied. Dat vraagt om duidelijke keuzes, soms niet altijd die keuzes die je in eerste instantie zou willen horen. **Maar wie niet durft te kiezen**, laat anderen bepalen wat onze toekomst zou moeten zijn. Ik geloof daar niet in en vind dat ook onwenselijk.

Het CDA-Gelderland zet in op een mooi, goed, vitaal en gezond Gelderland. In dit verkiezingsprogramma leest u hoe we dit de komende jaren willen gaan. Het CDA onderscheidt zich als een partij die duidelijk is die dit vooral vanuit de basis samen met de Gelderlanders wil voorbereiden, maken en uitvoeren.

“Samen” zit in ons christendemocratische DNA. Alleen samen kunnen we vorm geven aan Gelderland. Te veel inwoners voelen onderlinge vervreemding, afstand tot anderen en tot hun bestuurders. Nogal wat inwoners hebben moeite om zich goed te handhaven in een alsmaar complexer wordende samenleving. Ook in Gelderland. Daar hebben wij met dit programma een helder antwoord op. **“Meer wij, minder ik” en omzien naar elkaar, dat is waar ik in geloof en waar het CDA voor staat.** Ik vraag je steun om dat de komende 4 jaar waar te kunnen maken in Gelderland.

“Meer wij, minder ik” in Gelderland, stem CDA!

Peter Drenth
Lijsttrekker CDA-Gelderland

Inhoudsopgave

Voorwoord van Lijsttrekker Peter Drenth	1
1. Waar het CDA-Gelderland voor staat:	3
2. Sterke Gelderse samenleving	5
Vrijwilligers en verenigingen: sociale basisstructuur op orde.....	5
Leefbaarheid, omzien naar elkaar	5
Sport	6
Kunst en cultuur	7
Herdenken en Vieren in Gelderland.....	8
3. Duurzame Gelderse leefomgeving	9
Bruisende steden, vitaal platteland in een groene omgeving.....	9
Wonen	9
Bereikbaarheid, mobiliteit en openbaar vervoer.....	11
Duurzaamheid en Klimaat	15
Natuur en natuurherstel	18
Stikstofaanpak in Gelderland	19
4. Eerlijke economie in Gelderland	21
Regionale economie, innovatie en werk (onderwijs en arbeidsmarkt)	21
Circulaire economie.....	22
Perspectief voor de landbouw en het landelijk gebied.....	23
Recreatie en toerisme	24
Grensregio's.....	24
5. Dienstbare provincie: samen maken we Gelderland beter	26
Gelderland verbindt	26
Aansprekbare dienstverlening dichtbij inwoners.....	26
Participatie van en door inwoners	27
Samenwerken aan veiligheid.....	28
Samenwerking: regionaal, nationaal en Europees.....	29
Gelderse financiën: blijven investeren in Gelderland	30

1. Waar het CDA-Gelderland voor staat:

In dit verkiezingsprogramma 2023-2027 lees je onze ambities en plannen voor Gelderland. Wij bouwen voort op een stevig fundament dat in de afgelopen bestuursperiode is gelegd. Een duurzaam Gelderland, waar het voor onze inwoners prettig wonen, werken en recreëren is.

Wij worden momenteel geconfronteerd met diverse crisissen. Al deze crisissen hebben een uitwerking op onze Gelderse samenleving, met toegenomen onzekerheid en wantrouwen tot gevolg. We leven in een tijd waarin mensen meer langs elkaar heen leven, waarin meer sprake is van eenzaamheid. Een tijd, waarin mensen geneigd zijn zich meer terug te trekken in hun eigen bubbel en zich minder onderdeel voelen van een groter geheel. Van de gemeenschap, die we met elkaar vormen.

Voor een beter en vooral ook leefbaar Gelderland

Het constateren is één, maar het komt aan op het doen vanuit een heldere visie is. Het CDA heeft die visie. We willen onze omgeving goed doorgeven aan onze kinderen en kleinkinderen. Onze uitgangspunten daarbij: bewaren wat goed is, maar ook vruchtbaar maken, verbeteren en innoveren. De aarde is ons gemeenschappelijke huis. Dat betekent dat onze verhouding tot de aarde en onze medemens in het teken moet staan van zorg en respect. Niet van uitputting en uitbuiting. De belangrijkste vraag, die wij ons moeten stellen, is: "Zijn wij goede voorouders?". Dit zijn de grondgedachten van het CDA. Zo stellen wij dit verkiezingsprogramma op. We laten je lezen hoe we over allerlei zaken denken en wat onze plannen zijn voor de provincie Gelderland.

Wij staan voor een Gelderland waarin de Gelderlanders zich ook de komende jaren met alle opgaven van woningbouw en klimaat, thuis blijven voelen. Waar veranderingen in de leefomgeving met gevoel voor de menselijke maat en met respect voor de eigenheid van elk gebied zorgvuldig worden ingepast.

Waar het goed samenleven is. Om dat te bereiken, vertrouwen we op de goede wil en inzet van alle inwoners, vrijwilligers en mantelzorgers. En ook op bedrijven, organisaties en alle mooie initiatieven die we in onze samenleving zien. Van daaruit moet het gebeuren. Dat kunnen zij zeker niet alleen.

Met de provincie als steun in de rug

Daarbij krijgen zij de steun in de rug van de provinciale overheid, die ruimte geeft, stimuleert, betrouwbaar en dienstbaar is. Die meehelpt om de noodzakelijke investeringen en opgaven op het terrein van wonen, klimaat, energie mogelijk te maken. En daarbij ook oog heeft voor de leefbaarheid en het welzijn van onze Gelderse inwoners. Onze Gelderse leefomgeving zal de komende jaren als gevolg van de woningbouwopgave, klimaat en energietransitie, aanpak van de droogte zeker ingrijpende veranderingen ondergaan. Juist dan ligt de vervreemding op de loer. Juist daarom is voor het CDA het behoud van de menselijke maat in Gelderland zo belangrijk. Dat betekent dat we ervoor zorgen dat inwoners- zoals al gezegd - zich thuis blijven voelen ondanks de veranderingen. Dat we naast het bouwen in Gelderland tegelijk ook investeren in de onderlinge menselijke contacten, in het ondersteunen van de sociale basisstructuren als verenigingen in de sport, cultuur en het gemeenschapsleven. Om bij te dragen aan het besef dat we het samen moeten doen, dat we onderdeel zijn van een groter geheel waarin we onderling solidair zijn. Dat is wat ons drijft.

Meer wij, minder ik

Wij willen onze Gelderse samenleving versterken, het onderling vertrouwen herstellen en het besef doen herleven dat wij met elkaar een toekomst delen. De zorg voor elkaar en het willen begrijpen en respecteren van de standpunten van een ander is het antwoord op de zinloze weg van verharding en

polarisatie. Het is de keuze voor een samenleving van “meer wij, minder ik” als nieuw gemeenschappelijk ideaal. Alleen door naar elkaar te luisteren en elkaar echt te horen, kunnen we de spanning in onze samenleving doen afnemen. En kunnen we door samenwerking en saamhorigheid bouwen aan onze toekomst.

Iedereen telt mee

Het CDA streeft naar een samenleving waar inwoners zoveel mogelijk mee kunnen doen ongeacht afkomst, geslacht, leeftijd, godsdienst of levensovertuiging, inkomen, geaardheid en eventuele beperkingen. Wij streven naar een samenleving die een goede sociale verbondenheid kent.

De kracht van de samenleving is ons uitgangspunt

We doen dat vanuit een christelijk mensbeeld, voor ons de C van het CDA. Ons leven krijgt pas echt betekenis als we samenleven met anderen. Mensen hebben boodschap aan elkaar, zien naar elkaar om en voelen de verantwoordelijkheid om de ander te helpen. Juist daarin onderscheidt het CDA zich: meer vertrouwen in de kracht van de samenleving zelf en deze optimaal benutten.

Dat betekent dus niet dat mensen zoveel mogelijk zelf alles uit moeten zoeken. En al helemaal niet dat de provincie het voor hen kan en zal regelen. Het betekent wel dat wij inwoners steunen bij het nemen van verantwoordelijkheid, voor zichzelf en voor een ander. Die met eigen initiatieven komen. Als provincie trekken wij samen op met hen op. We ondersteunen die initiatieven, die Gelderland nog beter, saamhoriger en duurzamer maken. Daar begint klein. Gewoon in je eigen buurt, wijk, dorp of stad.

Waarden en normen, tradities en eigenheid

Standpunten bepalen wij op basis van onze uitgangspunten: rentmeesterschap, gespreide verantwoordelijkheid, solidariteit en publieke gerechtigheid. Zo ken en herken je ons. Onze waarden zijn geïnspireerd vanuit de christelijke traditie.

Waar normen met de tijd veranderen, vormen de christelijke waarden voor het CDA een blijvend houvast: respect, verantwoordelijkheid en naastenliefde. Gelderland is een provincie met veelkleurige opvattingen, behoeften, geloofsovertuigingen, personen, normen en waarden. Daar zijn we trots op. Het is belangrijk dat iedereen zich hierin kan herkennen, zich thuis voelt en zijn eigenheid kan beleven. Thuis in Gelderland!

2. Sterke Gelderse samenleving

Samenleven in Gelderland betekent dat we er met elkaar voor willen zorgen dat iedereen mee kan doen en mee kan bouwen aan een sterke samenleving. Dat we inwoners ondersteunen op een manier die bij hen past. Daarbij kijken wij naar wat iemand nodig heeft en niet alleen naar waar iemand recht op heeft.

Vrijwilligers en verenigingen: sociale basisstructuur op orde

Het CDA is een partij van en voor mensen die een positieve bijdrage willen leveren aan onze steeds veranderende samenleving. Met elkaar bereiken we meer dan alleen. Dat gebeurt o.a. binnen verenigingen, scholen, (sport)clubs, samenwerkingsverbanden en religieuze instellingen, de familie, het gezin, cultuur en ook gewoon op straat. Samen vormen zij de sociale basisstructuur in Gelderland, waarin mensen elkaar ontmoeten, ondersteunen en inspireren. Vrijwilligers en mantelzorgers zijn daarbij onmisbaar.

Het CDA wil:

- steun bieden aan provinciale organisaties, die lokaal de vrijwilligers en mantelzorgers in Gelderland bijstaan met kennis en kunde;
- innovatieve voorbeeldprojecten, gericht op versterking van het vrijwilligerswerk;
- de kennis en ervaringen hierover verspreiden binnen Gelderland;
- steun bieden aan initiatieven vanuit de samenleving, die de onderlinge binding tussen inwoners en groepen sterker maken.

Leefbaarheid, omzien naar elkaar

Aandacht voor de leefbaarheid. Ervoor zorgen dat het in de dorpskernen en stadwijken bruist van activiteiten. Juist dan is het belangrijk dat er plekken zijn waar mensen elkaar kunnen ontmoeten. Dat kan in het dorpshuis of wijkgebouw zijn, maar het kan ook in de sporthal, het kerkgebouw, de school, de bibliotheek of in het café zijn. Plaatsen van verbinding en ontmoeting. In de periode van Corona werd heel duidelijk hoe die ontmoeting gemist werd, toen ontmoetingsplaatsen hun deuren tijdelijk moesten sluiten. Wij hechten aan het mogelijk maken van die ontmoeting.

De Leefbaarheidsalliantie in Gelderland vervult hierbij een belangrijke rol. Het is een samenwerkingsverband van Zorgbelang, Vereniging Dorpshuizen en Kleine Kernen Gelderland, Plattelandsjongeren Gelderland en Spectrum. Het biedt ondersteuning aan allerlei initiatieven om de leefbaarheid, zorg en sociale samenhang in kernen en wijken te bevorderen en eenzaamheid te bestrijden.

Ook bibliotheken kunnen daarbij een goede rol vervullen. Ze worden naast de uitleen steeds meer een ontmoetingsplek waar inwoners en lokale organisaties elkaar ontmoeten. Een plek die bijdraagt aan bijvoorbeeld het terugdringen van laaggeletterdheid en het aanleren van (digitale) basisvaardigheden.

De gemeenten en bibliotheken werken samen met organisaties in de culturele sector, het sociaal domein en het onderwijs. Zo kunnen de bibliotheken hun aanbod aanpassen aan wat er in hun dorp of wijk nodig is en dragen zij bij aan de ontwikkeling en leefbaarheid van hun steden en dorpen.

Het CDA wil:

- de aanwezigheid van ontmoetingsplekken in wijken en dorpen stimuleren waardoor inwoners elkaar kunnen ontmoeten en activiteiten kunnen ontplooiën;
  - de verduurzaming van buurt- en dorpshuizen financieel stimuleren, zodat deze faciliteiten betaalbaar en behouden blijven;
  - dat de subsidieregeling 'Verbind je buurt' van de provincie Gelderland voor bewonersinitiatieven wordt voortgezet;
  - blijven inzetten op het terugdringen van laaggeletterdheid en het doen toenemen van digitale vaardigheden van een ieder.
  - daarbij de ingeslagen weg via onder andere bibliotheken voortzetten als plaatsen van ontmoeting en ondersteuning;
  - dat de provincie zich bij andere partners er sterk voor maakt dat 112 op iedere plek in Gelderland te bereiken is;
  - dat de provincie zich maximaal inzet voor een goed voorzieningenniveau in het landelijk gebied zoals OV, winkels en essentiële (maatschappelijke) basisvoorzieningen, inclusief een goed gespreid netwerk van pinautomaten.
- Al gaat de provincie er in veel gevallen niet direct zelf over, dan is het wel de provincie, die knelpunten signaleert en agendeert bij verantwoordelijke partijen.

Sport

Sport en bewegen is van groot maatschappelijk belang. Het verbindt mensen, bevordert de gezondheid, leert omgaan met normen en waarden, draagt bij aan het vestigingsklimaat in Gelderland en heeft het ook een grote toeristische en recreatieve waarde. Het CDA hecht veel waarde aan verenigingen en sportclubs en stimuleert deze. Sport levert een unieke bijdrage aan de samenleving.

Het CDA hecht er groot belang aan om onze jeugd op te laten groeien in een gezonde omgeving. Hierin speelt sport een grote rol.

Sport in Gelderland is een verbindende schakel is op de diverse beleidsterreinen van de provincie gericht op bevordering gezondheid, vestigingsklimaat en recreatie en sociale samenhang.

Het CDA wil:

- dat het voor iedereen mogelijk is om te kunnen sporten;
- dat sport voor elk kind in de provincie toegankelijk is. Daarvoor blijft het Gelderse jeugdsportfonds beschikbaar als specifieke aanvulling op bestaande gemeentelijke regelingen;
- talentontwikkeling binnen Gelderland ondersteunen;
- programma's voor gezonde leefstijl en voeding voor jong en oud stimuleren;
- sportevenementen net dat kleine zetje extra geven om door te kunnen gaan;
- dat bij evenementen voor topsport, waaraan de provincie een bijdrage levert, er altijd via gerichte activiteiten de verbinding wordt gelegd met de breedtesport. Naast de economische spin off, stimuleren Topsportevenementen dus vooral ook de breedtesport;
- wil initiatieven om te komen tot bovenregionale sportvoorzieningen met kennis en kunde ondersteunen.

Kunst en cultuur

Kunst, cultuur zorgen voor een gemeenschapsgevoel en dragen bij aan leefbaarheid en verbinding tussen mensen. Denk bijvoorbeeld aan het samen muziek maken, toneel spelen. Bovendien draagt het bij aan de zelfontplooiing van de mens.

Een sterke stedelijke of regionale identiteit versterkt het gevoel dat je ergens thuishoort. We zorgen ervoor dat makers, instellingen en gezelschappen in deze sector de samenleving weer kunnen verrijken, verrassen en vermaken. Dit geldt voor de hele sector, zowel de professionals als de amateurverenigingen. De nadruk op diversiteit in het aanbod door het hele land kan niet zonder ook de unieke voorbeelden van de Nederlandse cultuur te beschermen en behouden Denk hierbij aan cultureel erfgoed, zoals bloemen-en fruitcorso's, lokale feesten en tradities.

Het CDA wil:

- zoveel mogelijk doelgroepen in contact te brengen met kunst en cultuur. We willen dat iedereen kan genieten van kunst en cultuur. Gelders cultuurfonds is daarvoor beschikbaar;
- evenals bij de sport waar nodig culturele evenementen net dat kleine zetje in de rug geven;
- musea stimuleren goede educatieve programma's te ontwikkelen;
- het diverse professionele culturele aanbod voor een breed publiek behouden;
- naast de huidige top-cultuurinstellingen als Introdans, Oostpool en Phion ook de kleinere cultuurinstellingen financieel ondersteunen. Daarbij zijn regionale spreiding en een divers aanbod van belang;
- het onderwijs ondersteunen door het aanbieden van lespakketten en programma's voor de jeugd;
- dat Omroep Gelderland haar taken kan uitvoeren als verspreider van cultuur en nieuws in de provincie en het vervullen van haar specifieke informatierol bij eventuele calamiteiten.

Cultureel erfgoed

Cultureel erfgoed is in iedere provincie aanwezig. Onder het cultureel erfgoed vallen gebouwen, landschappen en collecties in musea, maar erfgoed is ook in de bodem of onder water te vinden. Naast dit materiële erfgoed is er ook in iedere provincie immaterieel erfgoed zoals tradities, rituelen, verhalen en streektalen. Overheden letten erop dat er goed voor het erfgoed wordt gezorgd door het te beschermen, te behouden en te benutten. Erfgoed heeft kernkwaliteiten die de kwaliteit van de leefomgeving bevorderen, het verbindt en inspireert mensen.

Het CDA wil:

- dat de cultuurhistorie in provinciale waardenkaarten geborgd wordt, waardoor er kansen ontstaan om deze cultuurhistorie op te nemen in provinciale omgevingsplannen;
- gemeenten stimuleren monumenteneigenaren te steunen via voorlichting en daarbij gebruik te maken van de kenniscentra in Gelderland;
- dat bij het herbestemmen van monumenten ook nadrukkelijk gekeken wordt naar mogelijkheden om deze gebouwen te verduurzamen en op welke manier de leefbaarheid van de omgeving verbeterd kan worden;
- subsidies t.b.v. onderhoud en restauratie van monumenten voortzetten;
- ondersteuning geven aan provinciale organisaties, die zich inzetten voor het behoud van Gelderse monumenten. Denk aan bijvoorbeeld de Gelderse Erfgoedalliantie en Erfgoedcentrum;
- speciale aandacht voor de molens, kastelen en kerkelijk erfgoed in Gelderland;
- initiatieven steunen die gericht zijn op het behoud en promoten van de streekelijke taal;

- onderzoek naar de lokale en regionale geschiedenis en cultuur door vrijwilligers steunen en stimuleren.

Herdenken en Vieren in Gelderland

In vrijheid leven is geen vanzelfsprekendheid. De herinnering maakt ons iedere keer weer bewust van de offers die zijn gebracht en de wil om vreedzaam te bouwen aan onze toekomst.

Het CDA wil:

- blijvend financiële middelen beschikbaar stellen voor educatie, herdenken en vieren van de vrijheid en onze democratische gedachtengoed;
- deze activiteiten verbinden met specifieke recreatieve arrangementen in Gelderland gericht op het bezoeken van diverse herdenkingslocaties.

3. Duurzame Gelderse leefomgeving

De Gelderse leefomgeving is van ons allemaal. Van de mensen die er nu wonen én van de mensen die er nog niet wonen. Onze kinderen en kleinkinderen bijvoorbeeld. Wij willen hen een nog mooiere en betere omgeving nalaten.

Bruisende steden, vitaal platteland in een groene omgeving

Gelderland heeft een bijzondere positie door zijn landelijke en stedelijke kwaliteiten. Wij vinden het dan ook belangrijk dat stad en platteland in balans zijn. Daarom investeren wij in bruisende steden, in levendige dorpen en in een vitaal platteland. Zij kunnen niet zonder elkaar. Met name de voorzieningen in de 4 grote steden (Apeldoorn, Arnhem, Ede en Nijmegen) vervullen een belangrijke regiofunctie. Evenals die van de andere grote gemeenten in Gelderland (Barneveld, Doetinchem, Harderwijk, Zutphen en Tiel). Het is met name die wisselwerking tussen steden, middelgrote gemeenten, dorpen en platteland, die wij door middel van een specifieke aanpak per gebied met eigen thema's van onderop willen vormgeven.

Het CDA wil:

- voor elke regio een eigen gebiedsgerichte aanpak die samen met alle betrokkenen is opgesteld;
- voor elke Gelderse regio in lijn met dit verkiezingsprogramma een aantal specifieke speerpunten benoemen om aan te pakken. Die brengen wij dan onder in regiospecifieke uitingen en breng en wij via de te voeren campagne verder onder de aandacht;
- werken aan een gezonde en veilige woonomgeving, die goed bereikbaar is en goede voorzieningen heeft;
- er zorg voor dragen om - naast het aanjagen van woningbouw, - tegelijk ook de eigenheid vast te houden van elke regio;
- daarbij de mooie en unieke karakteristieke landschappen beschermen;
- het vervoer tussen stad en platteland zo goed met elkaar verbinden;
- een bijdrage geven aan vitale woonwijken in de steden als het gaat om zaken als duurzaamheid, bereikbaarheid en onderlinge ontmoeting;
- daarvoor komen met een visie op de specifieke rol van de steden in Gelderland;
- daarbij eveneens de middelgrote gemeenten en dorpen betrekken;
- dat woonwijken groener worden. Denk aan het realiseren van groene barrières waarin natuur overloopt in wijken. Dit kan hittestress tegengaan, biodiversiteit bevorderen en tegelijkertijd ook de leefbaarheid vergroten;
- dan we in aanvulling daarop de aanplant van (reeds geplande) 1 miljoen bomen in Gelderland vooral realiseren in wijken en dorpen.

Wonen

Een huis is meer dan een stapel stenen. Een huis is een thuis, waar je je gekend weet en veilig voelt; alleen of met dierbaren om je heen. We zijn ergens geworteld en dat geeft betekenis. Dat gevoel van thuis, dat hebben stedeling en dorpsbewoner gemeen.

De Grondwet erkent dit grondrecht om ergens thuis te zijn indirect als ze in artikel 22 stelt dat de "bevordering van voldoende woonelegenheden" een "voorwerp van zorg der overheid" is. De opgave om te zorgen voor voldoende woningen, in welke vorm dan ook, is een zaak van algemeen belang. Dat maakt de crisis op de woningmarkt, meer dan een economisch of bestuurlijk vraagstuk, bovenal tot een sociale kwestie. Het tekort aan voldoende woonruimte belemmert jongeren en starters in

hun ontwikkeling in het leven. De torenhoge prijzen vergroten de ongelijkheid tussen hoge en lage inkomens.

Het CDA wil:

- gemeenten en regio's de ruimte geven als het gaat om het opstellen van woningbouwplannen;
- daarbij wel de focus leggen op snelle realisatie en betaalbaarheid van de woningbouwopgave;
- ter ondersteuning van die versnelling doorgaan met het Gelderse Actieplan wonen. Bewezen succesvolle acties willen we voortzetten;
- waar mogelijk overbodige regelgeving wegnemen en waar nodig met kennis en kunde via aanjaagbrigades gemeenten ondersteunen bij het versnelling;
- een deel van het Gelderse stamkapitaal inzetten om gemeenten te helpen bij het verwerven van bouwgronden.
- daarvoor een revolverend fonds of cofinanciering. Een dergelijke aanpak brengt de versnelling van de woningbouw daadwerkelijk op gang.
- inzetten op het stimuleren van het aanbod aan betaalbare koop- dan wel huurwoningen. Daar passen geen erfpacht-constructies bij, die slechts een beperkt en tijdelijk effect hebben;
- dat nieuwbouwlocaties sneller beschikbaar komen;
- afstappen van de stringente afspraak dat 'inbreiding altijd voor uitbreiding' moet gaan;
- leegstaande kantoorpanden en leegstaand maatschappelijk vastgoed ombouwen tot woningen;
- het bouwen voor starters, doorstromers en senioren stimuleren;
- daarbij speciaal ook inzetten op passende en betaalbare studentenhuysvesting in de Gelderse studentensteden;
- met flexibele oplossingen inspelen op de actuele vraag;
- samen met de corporaties en vanuit een ondersteunende rol het aanbod van betaalbare (huur)woningen vergroten;
- collectief particulier opdrachtgeverschap bij nieuw te bouwen projecten initiëren en stimuleren.

Duurzame en levensloopbestendige woningen

Naast het accent op de verduurzaming van de woningen moet er in verband met de veranderende demografie scherp gelet worden op een veranderende woonbehoefte. Dit betekent dat er goed gekeken moet worden hoe we omgaan met de bouwopgave. Enerzijds betekent dit dat er genoeg woningvoorraad moet zijn op het gebied van starterswoningen, anderzijds is het van belang dat wij voor onze ouderen zorgen dat ze een dak boven hun hoofd hebben.

Het CDA wil:

- samen met de woningbouwcorporaties de verduurzaming in de sociale (huur)sector versnellen;
- aandacht geven aan programma's gericht op het aanpassen of vervangen van huurwoningen voor levensloopbestendige woningen;
- dat de bij verduurzaming van woningen vooral ook voor betaalbare oplossingen wordt gekozen;
- bij nieuwbouw "nul-op-de-meter woningen" stimuleren en bij renovatie het afkoppelen van het gas;

- ruim baan geven aan de ontwikkeling van waterstof, groen gas en de benutting van restwarmte als mogelijke alternatieven voor duurzame verwarming in buurten, wijken en dorpen;
- woningeigenaren middels subsidies verleiden tot het verduurzamen van en energiebesparing in de eigen woning.

Bereikbaarheid, mobiliteit en openbaar vervoer

Bereikbaarheid en een goed openbaar vervoer aanbod is een belangrijk beleidsterrein waarop de provincie actief is. Waardoor een betere werkgelegenheid en betere onderlinge verbindingen tot stand komen. Dit bevordert de sociale samenhang en levensgeluk van onze Gelderlanders.

Na Corona zien we dat de dagelijkse files in Gelderland weer toenemen. Het CDA blijft zich inzetten voor het verbeteren van de infrastructuur, betere doorstroom en bereikbaarheid in Gelderland. Wij steunen innovatieve en duurzame ontwikkelingen van vervoersmiddelen om onze gezondheid te bevorderen en de veiligheid voor mens en dier te vergroten.

De bouwopgave waar we voor staan kan niet zonder passende infrastructuur. Het vergt een goede mix van wegen, openbaar vervoer en fietspaden. Dit is haalbaar als het rijk meebetaalt aan mobiliteit bij de woningbouw opgave. Een goede infrastructuur moet bij het maken van bouwplannen direct worden meegenomen, later fouten herstellen zorgt voor enorme uitdagingen en extra kosten.

- Verkeersveiligheid, (snel)fietsen

Verkeersveiligheid is en blijft een speerpunt voor het CDA. Elke weggebruiker dient veilig en vlot van de provinciale infrastructuur gebruik kunnen maken. Om de veiligheid te vergroten is onderwijs, fysieke aanpassing en innovatie nodig.

Het CDA wil:

- dat de provincie samen met de inwoners, gemeenten en regio's een inventarisatie en aanpak maakt van gevaarlijke punten op het Gelderse wegennet;
- dat daarbij met name organisaties zoals scholen, Fietsersbond, Wandelbond, Veilig Verkeer Nederland en ouderenbonden actief betrekken. Aangeven hoe bepaalde situaties op de provinciale wegen voor jongeren en ouderen veiliger kunnen;
- dat het fietsexamen blijft bestaan en dat de provincie hierin een rol blijft spelen;
- dat we de vrij liggende fietspaden langs N-wegen optimaler maken, waarbij we rekening houden met de diverse gebruikersgroepen.
- Fiets – snelle fiets -fietspaden

Meer en veiliger fietsen heeft een positieve invloed op de gezondheid van de Gelderlanders. Op de fiets gaan voorkomt niet alleen files, maar is ook aantoonbaar goed voor de eigen gezondheid. Voor zowel de scholier, forens als de toerist zetten wij sterk in op het onverminderd realiseren van een hoogwaardig bovenlokaal (snel-)fietsnetwerk. Verschillende doelgroepen vragen een andere kijk op de fietspaden. Snelfietspaden voor lange afstanden stimuleren het gebruik van de (elektrische) fiets op de lange afstand. Voor het woon-werk verkeer is de transitie van auto naar fiets cruciaal. Snelfiets routes zijn logisch, veilig en optimaal. Van de dagelijkse verkeersbewegingen in Gelderland is 35 % fietsbewegingen en is 4% openbaar vervoerbewegingen. Dit staat haaks op de verhouding aan investeringen die we doen in fietspaden en het OV

Het CDA wil:

- van het idee af dat de auto altijd prioriteit heeft in het mobiliteitsontwerp en veel meer ruimte geven aan fiets, voetganger en goed openbaar vervoer;
- dat er meer wordt geïnvesteerd in fietspaden om de doelstelling van mobiliteit door fietsen op de norm van 35% te krijgen (nu is dit in Gelderland 27%);
- daarbij het accent leggen op het versneld realiseren van een hoogwaardig veilig bovenlokaal netwerk van snelfietspaden als aantrekkelijk alternatief voor woon- werkverkeer.

- Bereikbaarheid via de weg

Gelderland is een cruciale Oost-West verbindingsschakel tussen de Randstad, Duitsland en Oost- en zuid Europa en de belangrijkste verbindingroute van Noord Oost Nederland naar het zuiden via de A50. Het aantal files in Gelderland neemt, na de Coronacrisis, in omvang weer enorm toe.

Het doortrekken van de A15 en het aanpakken van een aantal knooppunten in Gelderland neemt in urgentie toe. Veel goederen gaan over onze snelwegen, die onder grote druk staan door het aantrekken van de economie en daarmee een toename in personen- en goederenstromen.

Provinciale autowegen en fietspaden zijn de verbinding tussen steden en dorpen. Wij willen Gelderse gemeenten en steden, groot en klein, via onze provinciale N-wegen zo goed mogelijk aansluiten op dit snelwegennetwerk. Wat dat betreft liggen ook kansen in de verbetering van de doorstroming op het wegennet in Gelderland. Door het ontwerp van wegen te optimaliseren en extra verbindingstukken.

Het CDA wil:

- aandacht voor verkeersmanagement- en doseringssystemen en het vergroten van de capaciteit van de huidige infrastructuur;
- waar het de provinciale N-wegen betreft de doorstroming op het Gelderse wegennet verbeteren en knelpunten oplossen;
- geen tolheffing op de doorgetrokken A15 van Duiven naar de Pleij (Zevenaar).;
- met klem en bij voortdurende verkeersdoorstroming in Gelderland onder de aandacht brengen van het ministerie. De structurele files op de A1, A2, A12, A28 en A50 zorgen dagelijks voor langdurige files. Naast de economische schade betekent dit toenemend sluipverkeer en verslechtering van de luchtkwaliteit;
- de ontsluiting bij de Rijnbrug Kesteren-Rhenen verbeteren om zo de doorstroming in Rhenen te bevorderen;
- gerichte aandacht voor knelpunten op de provinciale wegen in Gelderland;
- dat de provincie daarbij wendbaar is en waar nodig versnelling aanbrengt;
- omwille van de leefbaarheid meer investeren in het goed bereikbaar houden van het platteland . In dat verband samen inwoners komen tot andersoortige manieren voor passend vervoer;
- maatwerk als het gaat om verkeersdoorstroming in relatie tot snelheid op provinciale wegen. Het CDA is niet voor een generieke maatregel om op alle provinciale N-wegen eenzelfde snelheid aan te houden.

- Transport en logistiek in Gelderland

De sector transport en logistiek is cruciaal voor het dagelijks leven van alle inwoners en voor het bestaansrecht van ondernemers in Gelderland. Of het nu gaat om de bevoorrading van winkels, het

bezorgen van pakketten of het leveren van materialen voor de bouw: we hebben er allemaal iedere dag mee te maken. De logistieke sector is in Gelderland sterk vertegenwoordigd en werkt deels samen in Logistic Valley (Rivierengebied) De verbinding tussen de mainports Rotterdam en Schiphol en Duitsland of verder Europa in, loopt altijd door Gelderland. Over de weg, via het water of per spoor.

Nu de wegen steeds meer dicht slibben in Nederland, transportvolumes groter worden, is transport via spoor en met name ook via de waterwegen een alternatief waar nog veel ruimte te winnen is. Gelderland kent vier belangrijke waterwegen; de Rijn, de Waal, de Maas en de IJssel. Om die vaarwegen aantrekkelijk te maken zijn goede havenvoorzieningen van belang in combinatie met het beter bevaarbaar maken van de vaarwegen. Daarnaast is de internationale connectie van onze vaarwegen van belang. Het vervoer over water moet een extra impuls krijgen, waarbij ook verduurzaamd moet worden.

Als het gaat om het vervoer via de lucht het volgende. De afgelopen jaren zijn de inwoners van Gelderland verrast door besluiten die effect hebben op hun leefomgeving. Het CDA vindt dat hier veel zorgvuldiger mee moet worden omgegaan. De plannen voor Lelystad Airport zijn door de discussie over leefbaarheid, toekomst groei luchtvaart en stikstofreductie achterhaald. Vliegen kan schoner en geluidsarmer. Met elektrisch vliegen worden door universiteiten de eerste experimenten gedaan. Elektrisch vliegen heeft toekomst.

Het CDA wil:

- verder werken aan de realisatie van logistieke hotspots die verbinding maken tussen verschillende vormen van vervoer. Aanpassingen worden op een voor de omgeving en natuur zo duurzaam mogelijke manier uitgevoerd;
- een spoedige definitieve beslissing met betrekking tot de realisatie van de Rail Terminal Gelderland bij Valburg. De provincie heeft al veel geïnvesteerd in de Rail Terminal Gelderland bij Valburg. Het CDA is staat nog steeds achter het voor genomen besluit om de Rail Terminal aan te leggen. Het CDA geeft een definitieve "GO" als er een exploitant voor de railterminal is gevonden. Wordt die de komende twee jaar niet gevonden, dan stoppen wij het project;
- vaarwegen en meren, die veilig bevaarbaar zijn voor toeristische doeleinden;
- geen doortrekking van de Betuwelijn via doortrekking van de Noordtak. Het is van belang in deze discussie een zorgvuldiger afstemming te zoeken met de bestuurders uit de regio;
- dat Lelystad Airport definitief niet open gaat. De lasten zoals geluidsoverlast voor onze inwoners en ondernemers en de stikstofoverlast voor de natuur zijn te groot;
- dat Luchthaven Teuge binnen de in 2022 vastgestelde normen de ruimte houdt om te ondernemen en om zich met name te ontwikkelen tot een expertcentrum voor elektrisch vliegen. Hierbij worden zowel de belangen van de ondernemers als de omwonenden goed meegewogen;
- daarom de innovaties op het gebied van elektrisch vliegen op Vliegveld Teuge steunen. Dit zorgt voor minder geluidsoverlast voor omwonenden en een verminderde uitstoot op de natuur.

- Fijnmazig openbaar vervoer, altijd in de buurt

Het Nederlandse openbaar vervoerswerk is fijnmazig en werkt, zeker in vergelijking met andere landen, erg goed. Toch zijn er regio's in Gelderland die via spoor of bus slecht ontsloten zijn. Investerings in spoor- en infrastructuur van Noord- en Oost-Nederland zijn voor Gelderland belangrijk.

In de aanbestedingen voor het openbaar vervoer heeft de provincie een heel belangrijke rol. Uitgangspunten daarbij zijn voor ons: voor ieder bereikbaar en betaalbaar met oog voor innovaties en maatwerk.

Bepaalde bus- en treinverbindingen zijn niet economisch rendabel zijn, maar wel belangrijk voor de bereikbaarheid van de publieke voorzieningen. Het OV staat onder druk door 20% minder reizigers, gestegen brandstof en personeelskosten. Het CDA pleit in dit verband voor nieuwe creatieve oplossingen zonder daarmee afbreuk te doen aan de bereikbaarheid van het OV in Gelderland. Dat is een grote uitdaging. Met bijzondere aandacht voor de bereikbaarheid van ons platteland.

Veiligheid voor onze spoor- en weggebruikers is essentieel. Dat is - naast de verbetering van de doorstroming op overwegen - een punt van zorg. Het CDA steunt de visie van ProRail om te komen tot veiligere spoorwegovergangen.

Veerdiensten zijn een belangrijke schakel in het verkeer. Ze ontlasten druk bereden bruggen, en verkorten de reisafstand. Ze zijn een levendig beeld van 'verbinding'. Daarnaast hebben ze een toeristische aantrekkingskracht.

Het CDA wil:

- voor elke regio een goede OV-verbinding. Dat is essentieel voor schoolgaande kinderen en de mobiliteit van ouderen en mindervaliden;
- als aanvulling op het OV gebruik van buurtbussen en regiotaxi's stimuleren. Op afroep moet vervoer aanwezig zijn;
- het OV verder verduurzamen . Dat doen wij door bij de nieuwe provinciale concessies voor het openbaar vervoer alleen nog uit te gaan van vervoer op basis van elektriciteit, waterstof of andere duurzame brandstoffen in plaats van benzine en diesel;
- het gebruik van elektrisch vervoer dan wel het vervoer op basis van waterstof over weg, water, spoor en door de lucht stimuleren;
- de infrastructuur van de lijnen, die erom vragen, blijvend onder de aandacht van de minister brengen;
- onveilige spoorwegovergangen actief onder de aandacht brengen van ProRail en toezien op oplossingen;
- een intercitystation in Harderwijk;
- een Regio-express Arnhem – Doetinchem – Winterswijk;
- alle vormen van OV veel beter op elkaar worden afgestemd. Denk daarbij niet alleen aan trein, lijnbus, stadsbus, regiotaxi, maar ook aan doelgroepenvervoer, deelauto's en deelfietsen;
- dat er meer creativiteit komt in tarievenbeleid om het OV betaalbaar, toegankelijk en aantrekkelijk te houden;
- dat de provincie samen met de betrokken gemeenten zorgt dat het Verenfonds zowel bestuurlijk als financieel intact blijft;
- zich maximaal inspanssen dat belangrijke internationale treinverbindingen ook Gelderse stations in de dienstregeling behouden, bijvoorbeeld een stop voor de ICE Amsterdam-Frankfurt in Arnhem. Dit geldt ook voor de verbinding Amsterdam-Berlijn, die nu Apeldoorn aandoet;
- dat de provincie de ontwikkeling van de nieuwste technieken en initiatieven stimuleert via innovatiesubsidies. In samenwerking met het Rijk en gemeenten. Om zo daadwerkelijk de overgang te kunnen maken naar duurzaam vervoer.

Duurzaamheid en Klimaat

Rentmeesterschap is één van de kernwaarden van de christendemocratie. We gaan met zorg en respect om met de aarde. Duurzaamheid en klimaat in een belangrijk onderdeel hiervan. De sleutel bij het aanpakken van de zorgelijke situatie op dit gebied ligt bij het bedrijfsleven, de wetenschap, de politiek, maar ook zeker bij de inwoners zelf. De noodzakelijke transitie is onmogelijk als inwoners niet meedoen. De uitvoering kan alleen als we de terechte zorgen over de toekomst van onze planeet weten te combineren met een aantrekkelijk toekomstperspectief en de mogelijkheden om in actie te komen voor iedereen. Het CDA kan vanuit het politieke midden, door te verbinden, tegenstellingen te overbruggen en door politiek leiderschap te tonen op dit gebied van betekenis zijn. Ook in Gelderland.

Door de ontwikkelingen in Oost Europa blijkt hoe afhankelijk we zijn van energie vanuit andere landen. Daarom is het belangrijk om de energietransitie te versnellen naar een duurzamer opwekking van energie. Voor het opwekken van energie staan wij voor een vlotte overgang naar een betaalbare, rendabele en duurzame energiemix.

Rentmeesterschap betekent ook dat we oog houden voor de ruimtelijke kwaliteit van ons landschap, de leefbaarheid voor mensen en financiële haalbaarheid. Daarom zullen we duurzame energiebronnen op sommige plekken ook moeten begrenzen, zoals windmolens en zonnevelden op land.

- Blijven inzetten op energiebesparing

Het eerste wat we moeten blijven doen en vooral ook moeten uitbreiden is zijn de Gelderse programma's om energie te besparen. Wij trekken daarmee samen op met het Rijk en de gemeenten. Energiebesparing heeft door de gascrisis een versnelling gekregen, toch zijn hier nog veel mogelijkheden en is er veel te winnen. Veel inwoners en bedrijven zijn niet of onvoldoende op de hoogte van de mogelijkheden. Door meer voorlichting te geven richting inwoners en bedrijven kan dit beter ondersteund worden.

- Opwekken van energie

Door de ontwikkelingen in de Oekraïne, Rusland en het Midden-Oosten zien we hoe afhankelijk we zijn van energie vanuit andere landen. Wij willen onze afhankelijkheid verminderen en meer energie zelf duurzaam opwekken. Het is essentieel dat energie nu en in de toekomst betaalbaar blijft. Daarom is een mix tussen verschillende vormen van duurzame opgewekte energie essentieel. Rentmeesterschap betekent dat we ook oog houden voor ons landschap, de leefbaarheid voor mensen en financiële haalbaarheid. Daarom moet helder worden aangegeven waar duurzame energiebronnen, zoals windmolens en zonnevelden op land, wel en niet mogelijk zijn.

* Windenergie

Windenergie blijft en zal in de toekomst een belangrijke energiebron blijven. Wel vraagt het maatschappelijk draagvlak te creëren voor het plaatsen van windturbines. Daarbij is het essentieel dat mensen niet alleen de hinder van een windmolen ervaren maar ook de (financiële) lusten ervaren door in te zetten op minimaal 50% lokaal eigendom. Samenwerkingsverbanden zoals energiecoöperaties kunnen hierbij een belangrijke rol spelen.

Het CDA gaat de discussie van windenergie niet uit de weg. Deze vorm van energie is zeer efficiënt en vult het tekort aan zonne-energie goed aan. Er moet echter wel ruimte en draagvlak zijn voor opwek uit wind. Voor kleine windmolens zien we ruimte bij agrariërs, ondernemingen en verenigingen. Grote windmolens (windturbines) moeten gebouwd worden op voldoende afstand van woonkernen en op plekken waar voldoende wind aanwezig is of in goede samenwerking met gemeenten waar meer vrije ruimte is.

* Zonne-energie

Voor de zonne-energie is het belangrijk de zonneladder toe te passen en zo te voorkomen dat de goede vruchtbare landbouwgrond of waardevolle natuur tot zonneparken worden ontwikkeld. Daarvoor gaan we nog veel meer inzetten op zon op daken. We kijken ook naar het slim combineren van functies, het zogeheten 'dubbel ruimtegebruik', zoals zonnepanelen op een talud, parkeerplaats of dijk. We geven ruimte aan creatieve ideeën van inwoners en ondernemers.

* Waterstof

Bij de mix van duurzame energiebronnen geeft het CDA een prominente plaats aan mogelijkheden van het gebruik van waterstof. Waterstof is een essentiële aanvulling op de energieopwekking uit zon en wind en verdient alle ondersteuning.

* Kernenergie

Ook is het voor het CDA geen taboe meer om uitbreiding van kernenergie ter sprake te brengen. Dit is een energiebron met minimale uitstoot en kernreactoren zijn een stuk veiliger als enkele decennia terug.

* Investeren in de elektriciteit-infrastructuur

De elektriciteit-infrastructuur is op dit moment ontoereikend om het transport van de opgewekte elektriciteit en verbruik te reguleren. Door de toename van meer elektrische voertuigen en de ambitie voor de nieuwbouwwoningen zal dit alleen maar toenemen. Nu al worden in delen van de provincie zonne- en windenergie-installaties uitgeschakeld of is het niet meer mogelijk een nieuwe installatie aan te sluiten doordat het net overbelast raakt. Elektriciteit opslaan staat nog in de kinderschoenen, maar kan een bijdrage leveren in het ontlasten van het netwerk.

* Behoud van de gas-infrastructuur

Warmte van de toekomst zal niet meer simpelweg voortkomen uit aardgas. Het behoud van de gasinfrastructuur daarentegen is heel belangrijk. Inmiddels komen er veelbelovende initiatieven van de grond op gebied van waterstof maar ook groen gas. Ook kan warmte voortkomen uit rioolslib, biomassa uit restproducten (géén buitenlandse houtkap) en mestverwerking. Het groengas van de toekomst kan dan gemakkelijk door de huidige gasinfrastructuur worden vervoerd worden.

Het CDA wil:

- dat samenwerkingsverbanden zoals energie coöperaties ingezet worden, zodat lusten en de lasten evenwichtig verdeeld worden;
- onverminderd in blijven zetten op de Gelderse stimuleringsprogramma's gericht op energiebesparing;
- voldoende en aantrekkelijke laadpunten voor elektrische voer- en vaartuigen, zowel in de bebouwde kom als langs provinciale wegen;
- energie loketten inrichten voor bewoners en bedrijven (energiebesparing);
- nieuwe energie bronnen als wind en zon en waterstof stimuleren. Ook de inzet van kernenergie is daarbij onder veiligheidsvoorwaarden een bespreekbare optie;
- innovaties ondersteunen en zo net een goede steun in de rug te geven. Denk bijvoorbeeld aan zonne-energie en de glastuinbouw;
- de energie vooral daar op laten wekken waar het energieverbruik hoog is. Het plaatsen van kleinere windturbines bij (agrarische) bedrijven kan daar een bijdrage aan leveren;

- dat de provincie er alles aan doet wat in haar vermogen ligt om samen met het Rijk en partners de huidige congestie op het elektriciteitsnet op te lossen.
- dat de provincie zorgt voor de goede afstemming van de regionale energiestrategieën gericht op het nemen van de juiste stappen op het juiste moment;
- zuinig zijn op de huidige gas-infrastructuur en deze behouden voor toekomstige innovaties;
- warmtenet stimuleren onder de voorwaarde dat er een duurzame warmtebron voorhanden is met leveringszekerheid. Daarbij houden we rekening met de mededingingsregels en positie van de Gelderse consumenten;
- innovatieve maatregelen ondersteunen, waardoor piekbelasting op het net wordt voorkomen;
- geen zonneparken op goede landbouwgrond;
- toepassing van het instrument van “zonne-ladder” om zo te voorkomen dat hoogwaardige landbouwgrond en natuur zonneparken worden.
- dus de natuur- en landbouwgronden ontzien, zeker zolang er op daken nog volop ruimte is voor zonnepanelen;
- meehelpen bij het wegnemen van belemmeringen (zoals met betrekking tot dakconstructies) om zo “zon op bestaande daken” - nog veel meer dan nu het geval is - mogelijk te maken;
- dat bij het ontwikkelen van nieuwe gebouwen altijd rekening wordt gehouden met het opwekken van energie op daken;
- ervoor zorgen dat de duurzaam opgewekte energie goed kan worden opgeslagen. We faciliteren innovatieve experimenten daarbij ten behoeve van inwoners en ondernemers;
- zogenaamde “Smart grids” inrichten waardoor het mogelijk wordt om gezamenlijk energie op te slaan en van elkaar energie te gebruiken. Op deze manier wordt gespreide verantwoordelijkheid in de praktijk gebracht. Lokaal opwekken is lokaal opslaan;
- dat we als provincie de SCE-regeling (Subsidieregeling Coöperatieve Energieopwekking) blijven ondersteunen;

- Waterveiligheid en klimaat

De laatste jaren zien we steeds meer effecten van de klimaatveranderingen, hittegolven, hoosbuien en hoge en lage waterstanden in de grote rivieren. Grote gebieden van Gelderland hebben te maken met de waterstand van de grote rivieren. Enerzijds de kans op overstromingen en anderzijds langdurige droogte met grote gevolgen voor de landbouw en natuur en de drinkwatervoorzieningen.

Waterveiligheid voor onze inwoners staat voorop en waar nodig nemen wij extra maatregelen. Er moet nu snel een omslag worden gemaakt van het zo snel mogelijk afvoeren van water naar het opslaan van water. Dat doen wij samen met onze inwoners, gemeenten, waterschappen en Rijkswaterstaat. Het CDA zet zich in voor een optimale samenwerking met waterschappen en een duurzaam en toekomstbestendig waterbeheer.

Het CDA wil:

- werk maken van het vasthouden van water en de bestrijding van de droogte als hoogste prioriteit;
- daarvoor de gevolgen in kaart brengen van de klimaatveranderingen (Regionale adaptatiestrategie) en waar nodig voorzorgsmaatregelen nemen;
- dat de provincie een sterke verbindende rol vervult bij het klimaatbestendig maken van de waterinfrastructuur;
- samen met de waterschappen werken aan de verbetering en het verder op orde brengen van veilige dijken;

- daarbij een brede aanpak uitrollen met aandacht voor recreatieve activiteit, biodiversiteit en eventuele duurzame energieopwekking;
  - bij het waterbeheer gezamenlijk optrekken met de waterschappen en hen helpen door duidelijke regels op te stellen voor natte én droge tijden, zodat het beschikbare water steeds goed verdeeld kan worden;
  - dat we in Gelderland niet alleen over voldoende, maar ook over schoon water kunnen blijven beschikken. Bij schoon water hoort ook dat planten en dieren kunnen leven in onze rivieren, kanalen, meertjes en sloten. We pleiten voor het aanleggen van oevers waarop een rijk planten- en dierenleven kan ontstaan
  - erfbeplanting bij agrarische bedrijven stimuleren en het aanplanten van schaduwbomen;
  - via gerichte subsidieverlening steun geven aan het gezond houden van de bodem met gunstig effect voor het klimaat en voor het vasthouden van water. Onder ander door gebruik van organische bodemverbeteraars;
  - Innovatieve maatregelen zoetwaterbesparing in de landbouw ondersteunen;
  - ook in de stedelijke omgeving steun bieden aan gemeenten via projecten gericht op een duurzaam waterbeheer in tijden van droogte en vice versa;
  - dat bestaande en nieuwe woon- en werkterreinen in Gelderland klimaatbestendig worden ingericht.
- Drinkwaterreserves

Het is van groot belang dat we ook in de toekomst over voldoende en schoon drinkwater kunnen beschikken. Drinkwater is in toenemende mate een kritische voorziening. De andere kant van de medaille is dat de (agrarische) bedrijven in de gebieden, die mogelijk worden aangewezen tot Drinkwaterreservegebieden ook in toekomst hun bedrijfsactiviteiten moeten kunnen uitvoeren. Er moet een goede balans worden gevonden tussen het benutten van en het beschermen van de ondergrond, ook als het om drinkwater gaat.

Het CDA wil:

- dat de provincie de strategische drinkwatervoorraad in beeld brengt en samen met partners passende maatregelen neemt;
- dat er dan wel voldoende ruimte blijft voor de (agrarische) bedrijven in de drinkwaterreservegebieden om te ondernemen. Het kan niet de bedoeling zijn dat door het aanwijzen van Drinkwaterreserveringsgebieden (agrarische) bedrijven kopje onder gaan;

Natuur en natuurherstel

De Gelderse natuur is prachtig: de Veluwe, de grote rivieren, het coulisselandschap in de Achterhoek en de randmeren. Wij willen dit koesteren en doorgeven aan onze kinderen en kleinkinderen. We willen geen verslechtering van de biodiversiteit.

Wij zijn verantwoordelijk voor onze natuur en onze omgeving. Als we daar goed voor zorgen varen we daar wel bij en als we het laten verslonzen krijgen we problemen. De laatste decennia zijn we te gemakkelijk met de natuur omgegaan. In Gelderland wordt hard gewerkt aan de realisatie van het Gelders natuurnetwerk en het herstel van onze natuur. Het CDA staat voor het herstel van de onze natuur. Daarbij gaan we uit van de daadwerkelijke staat van die natuur.

Het CDA wil:

- dat bezoekers en inwoners ruim toegang hebben en houden tot de natuurgebieden;
- terreineigenaren blijven stimuleren om hun terreinen open te stellen voor bezoekers;

- inzetten op een dialoog en samenwerking tussen inwoners, ondernemers en terreineigenaren over het gebruik van de natuur in de buurt. Veel meer dan nu willen we hun ideeën gebruiken bij ons beleid en toekomstige plannen;
- dat er een versnelling komt van de natuurherstelmaatregelen zoals afgesproken in de (voormalige PAS) beheerplannen;
- dat wij onze samenwerkingsrelaties opnieuw tegen het licht. We blijven in de toekomst samenwerken met Stichting Landschap Gelderland en het IVN;
- dat wij goed en nog meer dan nu het geval is onze uitgevoerde en vastgestelde beheermaatregelen en natuurdoelen monitoren en evalueren;
- dat er een beter inzicht komt in verstrekte subsidies en sanctiemogelijk indien niet aan de voorwaarden van de subsidie wordt voldaan;
- geen uitbreiding van de bestaande natura 2000 gebieden.

Stikstofaanpak in Gelderland

In Gelderland werken bij de aanpak van de reductie van stikstof volgens de afspraken in de Gelderse Maatregelen Stikstof (GMS). We blijven deze Gelderse aanpak de komende jaren volgen. Draagvlak staat daarin centraal. Wij willen komen tot een balans tussen economie en ecologie. Niet door rücksichtslos gebieden schoon te vegen of de natuur maar links te laten liggen. Allemaal zullen we minder stikstof uit moeten stoten en moeten we zuiniger omgaan met ons water. Deze veranderingen kosten tijd en vragen om verandering. Dat gaat niet vanzelf. Meer water vasthouden betekent dat het op sommige plaatsen natter wordt, minder stikstof uitstoten betekent andere processen in de industrie, anders woningen bouwen, anders omgaan met mobiliteit en meer balans in de landbouw.

Wij steunen de lijn in Gelderland dat iedere sector bijdraagt. We werken zowel aan innovaties als de vrijwillige opkoop van stoppende boeren en industrieën. We bouwen woningen daar waar het ook bijdraagt aan de balans.

Het CDA wil:

- de plannen om stikstof te reduceren samen met alle betrokkenen maken: natuur, landbouw, bouw, mobiliteit, industrie, gemeenten en waterschappen;
- dus samen oplossingen zoeken en geen dictaten van bovenaf. Daarbij zijn de gebiedsprocessen leidend, de doelen worden door de provincie vastgesteld;
- alle sectoren evenredig laten bijdragen aan de reductie van de emissie van stikstof;
- investeren in innovaties, die zorgen dat de emissie van stikstof gereduceerd wordt. Dat doen we in de landbouw, maar ook in de industrie en bouw. We hebben nauw contact met ondernemers om belemmeringen in kaart te brengen en weg te nemen;
- de regels simpel, duidelijk en duurzaam maken. We kijken naar de lange termijn en zorgen voor toekomstperspectief. Iedereen moet weten waar ze aan toe zijn. Onze regels worden voorzien van een geldigheidsduur waarbij in de tussentijd geen wijzigingen worden gedaan;
- naast stikstof breder kijken om toekomstige problemen nu aan te pakken. Zo zorgen voor ruimte om te wonen, werken, leven en recreëren. Daarbij wordt de aanpak op de Veluwe verder uitgebreid. Hier wordt niet alleen gekeken naar stikstof, maar ook naar CO2 uitstoot, waterkwaliteit en droogte;
- in Gelderland snel een dekkend meetsysteem voor stikstof realiseren. We werken daarin samen met partijen zoals One Planet en Wageningen University & Research. We starten in gebieden met veel agrariërs: Gelderse Vallei en Achterhoek en breiden dit vervolgens uit. Daarnaast wordt ook de uitstoot van stikstof door de industrie en het verkeer gemeten;

- dat gedwongen onteigening geen onderdeel uitmaakt van de provinciale plannen om stikstof te reduceren;
- dat wij niet de kritische depositie waarde (kdw's) per gebied nastreven, maar dat wij veel meer kijken naar een verbetering van de natuur in de Natura 2000 gebieden. Dit doen we op basis van de instandhoudingsdoelen en de gegevens in het betreffende gebied;
- dat op 1 januari 2024 zijn alle PAS melders gelegaliseerd zijn.

Stikstof is niet een probleem van de boeren. Stikstof raakt de hele samenleving. Wij willen dat de aanpak in Gelderland integraal is en blijft. Alle sectoren dragen bij. Vanuit die gedachtegang hebben we nog de hiernavolgende aanvullende actiepunten.

Het CDA wil om de stikstofemissie reduceren ook:

- industrie stimuleren om te verduurzamen en uitstoot te verminderen door subsidies;
- samen met het rijk optrekken in de verduurzaming van de binnenvaart. Beginnend met de grote schepen maar ook kijken naar de recreatieve vaart;
- verduurzaming van de bouw en wegenbouw. De ontwikkelingen op dit vlak zijn er maar gaan nog moeizaam. Samen met andere partijen in kaart brengen hoe goede voorbeeld gedeeld kunnen worden en hoe versnelling kan worden aangebracht;
- duurzame vormen van mobiliteit in onze provincie zoals deelauto's, elektrische fietsen, OV op maat stimuleren;
- hubs voor het overslaan en beter beladen van het logistieke vervoer in Gelderland;
- transport in binnensteden en dorpskernen terugbrengen en verduurzamen. Mogelijkheden uitbreiden dat pakjes worden niet meer tot aan de deur worden bezorgd maar op een goed bereikbaar centraal punt aan de rand van een wijk of dorp, waar inwoners kunnen spullen op kunnen halen;
- uitbreiding van de laadinfrastructuur voor logistiek;
- duurzame transport water en rail via de bestaande corridors in Gelderland stimuleren;
- het stimuleren van innovaties op het gebied van waterstof zoals via ConnectR intensiveren.

4. Eerlijke economie in Gelderland

Het CDA is trots op de Gelderse ondernemers en wil blijven bouwen aan een bloeiende, eerlijke economie. Hun ondernemingszin brengt dynamiek en werkgelegenheid in onze dorpen en steden en maakt ons aantrekkelijk als vestigingsplaats voor startende, innovatieve ondernemers en nieuwe inwoners. Actieve samenwerking in de regio en een goede lobby moet ons aantrekkelijke en innovatieve ondernemingsklimaat benadrukken.

Regionale economie, innovatie en werk (onderwijs en arbeidsmarkt)

Het midden- en kleinbedrijf (mkb) en de familiebedrijven zijn de motor van onze Gelderse regionale economie. Gelderland kent een aantal zeer sterke sectoren met een vooraanstaande positie in de maakindustrie, voedsel, gezondheid en energie. Die verdienen onze volle steun de komende jaren.

Het CDA wil:

- dat Gelderland een mkb- vriendelijke provincie is;
- waar noodzakelijk ruimte creëren voor bestaande bedrijven uit te breiden en voor nieuwe bedrijven om zich te vestigen. Zowel op bestaande bedrijventerreinen als op nieuwe. Voorrang wordt gegeven aan bestaande bedrijven;
- tegelijk geen ongebreidelde groei, gelet op beperkte ruimte en gelet op de grote personeelskrapte. Niet de kwantiteit maar de kwaliteit staat voorop;
- daarom niet actief inzetten op het werven van meer bedrijven , maar wil vooral het huidige potentieel beter benutten en inzetten op innovatie en robotisering;
- de vergunningverlening versnellen. De provincie werkt hiervoor samen met Rijk, gemeenten en waterschappen aan een gezamenlijk plan. Doorlooptijd en gebrek aan kennis moeten verbeterd worden.
- daarvoor steun geven aan een “vliegende brigade”, die de hoogste nood verlicht;
- samen met de bewoners en industrie kijken naar overlast van bedrijven en de mogelijkheden voor de aanpak van stikstof, geur, geluid, en de bescherming van natuur, water en milieu integraal afwegen;
- dat ondernemers sneller duidelijkheid krijgen om te weten waar ze kunnen uitbreiden en waar niet. Niet alles kan meer overal. De provincie gaat hier voortvarend mee aan de slag.
- geen plaats bieden voor grootschalige datacenters in Gelderland;
- geen nieuwe bedrijventerrein voor XXL locaties aanwijzen;
- dat de provincie samen met ondernemers een toekomstbestendige afweging maakt van locaties, zowel nieuw als ook revitalisering van bestaand, met daarbij verplichte aandacht voor:
  - de beschikbaarheid van duurzaam opgewekte energie
  - de beschikbaarheid van water en het duurzaam en zuinig gebruik van water
  - de digitale infrastructuur. Wij zien dat de ontwikkeling van snel internet in onze provincie vertraagd. Voor ondernemers en inwoners is het van groot belang dat iedereen in de hele provincie toegang heeft tot snel internet. Wij willen dat de provincie in kaart gaat brengen wat de huidige stand van zaken is en een plan komt hoe iedere inwoner en ondernemer in 2025 snel internet heeft;
- de samenwerking met bedrijfsleven intensiveren. Structurele overleggen met betrokken partners op de thema's die leven is essentieel (denk aan stikstof, netcongestie);
- dat beleidsprogramma's worden voorzien van een ondernemerstoets, zodat impact op ondernemers en het Gelderse vestigingsklimaat helder is;
- de huidige instrumenten, die bewezen werken zoals de Startversneller en de Groeiversneller, ook in de komende periode voor ondernemers voortzetten. Zo helpen we starters in hun

ontwikkelingskansen en ondernemerschap en helpen we bedrijven door middel van de Groeiversneller om een volgende stap te zetten;

- blijvend extra aandacht voor familiebedrijven. Zij zijn van groot belang voor de Gelderse economie. Juist in de overdracht van een familiebedrijf naar een volgende generatie zijn deze bedrijven kwetsbaar. We ondersteunen netwerken waarin kennis wordt gedeeld.
- Sterkere samenwerking onderwijs en arbeidsmarkt

De roep om personeel is in bijna alle sectoren zeer groot. We zien dat onze economie onder druk komt te staan door het grote tekort aan arbeidskracht. De focus van de provincie Gelderland verandert dan ook van creëren van meer banen en aantrekken van nieuwe bedrijven naar het helpen van bedrijven bij de grote vraagstukken die er liggen op het gebied van: ruimte, water, CO2, circulariteit en stikstof en het aantrekken van personeel.

Een goede afstemming en ondersteuning van arbeidsmarkt en onderwijs is voor de ontwikkeling van de werkgelegenheid en economie in Gelderland van groot belang. Ook al is het aanbieden van onderwijs geen directe taak van de provincie, het is wel in het belang van een goed economisch vestigingsklimaat belangrijk dat de provincie onderwijs en arbeidsmarkt goed met elkaar verbindt. Om zo ervoor te zorgen dat er een aantrekkelijke arbeidsmarkt ontstaat met voldoende gekwalificeerd personeel. Met name ook voor de sectoren waar grote personele krapte is ontstaan.

Het CDA wil:

- de samenwerking tussen ondernemers en onderwijs waar mogelijk versterken. De provincie speelt hierin een faciliterende rol;
- goede initiatieven op terrein van onderwijs-arbeidsmarkt via medefinanciering stimuleren. De provinciale steun aan de oprichting van Gelderse Bouwacademie is een goed voorbeeld;
- de samenwerking tussen praktijkgericht onderwijs, theoretisch gericht onderwijs en bedrijven blijvend stimuleren;
- nieuwe initiatieven om tot oplossingen voor het te kort aan personeel in zorg, ICT en techniek (financieel) ondersteunen;
- de Gelderse kennisinfrastructuur versterken, zodat alle regio's hiervan profiteren. Meewerken aan een goede samenwerking tussen universiteiten en het praktijk- en theoretisch onderwijs samen met het Gelderse bedrijfsleven en maatschappelijke organisaties;
- stevig inzetten op innovaties waar het bijdraagt aan de grote opgaven de komende jaren; stikstof, energietransitie en water;
- daarvoor actie ondernemen op vestiging van TNO in Gelderland;
- dat de kennisinstituten onder aanvoering van de universiteiten van Wageningen en Nijmegen uitgedaagd worden om te komen met innovatie-concepten, die verder bijdragen aan de bloei van onze economie.
- de kennisinstituten uitdagen om ook in de regio's hun kennis te delen om zo bredere lagen van de bevolking in aanraking te brengen met kansen en mogelijkheden van de wetenschap.

Circulaire economie

Gelderland is koploper op het gebied van circulaire economie en heeft daarbij hoge ambities geformuleerd. Het CDA wil dat we snel minder afval produceren. Afval is een grondstof, bijna alles wat we als afval bestempelen kan opnieuw worden gebruikt. Wij willen dat de provincie bedrijven gaat helpen om van afval weer grondstoffen te maken. Het voordeel is dat onze omgeving schoner wordt en wij minder hoeven te betalen voor de verwerking van het afval.

Het CDA wil:

- Goede ideeën en ondernemers blijft stimuleren die een bijdrage leveren aan het verminderen van het gebruik van grondstoffen en het terugdringen van afval blijven stimuleren;
- Innovaties voor het verwerken van asbest stimuleren.

Perspectief voor de landbouw en het landelijk gebied

De agrarische sector is een belangrijke economische sector in Gelderland. Er is een Gelderland nog een levendige agrarische sector en die willen we behouden. Ongeveer de helft van de inwoners van Gelderland woont en werkt in het landelijk gebied. Veelal is dit gerelateerd aan de agrarische sector of de recreatie. Daarnaast zijn er veel bedrijven, organisaties en onderwijsinstellingen die direct verbonden zijn aan de agrarische sector.

Het is dus in het belang van ons allen dat het landelijk gebied vitaal blijft. Investeren in de toekomst van onze landbouw is tegelijk ook investeren in vitale buurtschappen en dorpen. Dat moeten we blijven doen, zeker nu er zoveel vragen en problemen op het landelijk gebied afkomen.

Het werken aan een toekomstbestendige, duurzame agrarische sector met een eerlijk verdienmodel voor boeren vraagt om keuzes. Maar de afgelopen jaren is het landbouwdebat in versneld tempo gepolariseerd geraakt. Visies worden ongelezen afgebrand en velen blijven in hun loopgraven, in hun eigen gelijk. Het gevolg is dat we niets doen. Toch zal het handhaven van de status quo ons niet verder helpen. Dat is niet in het belang van de natuur, het klimaat en ook niet in het belang van de boer.

Het CDA wil dat boeren duidelijkheid en hulp worden geboden. De opgaven waarvoor de boeren staan, vragen om een overheid en een samenleving die ruimte wil geven. Het CDA wil dat de overheid weer meer laat merken dat de boeren verantwoord omgaan met de ruimte die ze nodig hebben voor het agrarisch ondernemen.

Wij bieden in onze plannen toekomstperspectief voor de agrarische sector.

Het CDA wil:

- continuering ervencoaches, samen met gemeenten;
- zonnepanelen op daken agrarische bedrijven stimuleren;
- geen zonneweides op goede agrarische gronden. We leggen dit vast in de omgevingsverordening;
- de agrarische sector stimuleren met: kringlooplandbouw, bodem- en biodiversiteit en familiebedrijven!
- dat Gelderland koploper is en blijft op het terrein van innovaties in de agrarische sector. Wij zetten in op nog meer samenwerking tussen onderzoek, onderwijs en de agrarische sector;
- (politieke/bestuurlijke) belemmeringen wegnemen voor eiwitteelt en consumptie in de agrarische sector, gericht op een gezond toekomstbestendig agrarisch bedrijf. Dit geldt voor zowel de plantaardige eiwitteelt als insecten;
- ons cultuurlandschap en de biodiversiteit versterken en daarvoor een Landschapsfonds opzetten;
- daarbij onze agrariërs als beheerders van ons landschap in hun rol centraal stellen;
- dat wij werken aan het verbeteren van de bodemkwaliteit. Hiervoor zetten wij een bodemfonds op;

- agrariërs ondersteunen, die willen extensiveren. Eventuele aankoop van bedrijven gebeurt altijd op basis van vrijwilligheid;
- een actiever provinciaal grondbeleid om daadwerkelijk grondgebondenheid in de landbouw mogelijk te maken;
- onderzoek naar alternatieve teeltwijzen op akkerland ondersteunen gericht op behoud van organische stof, om zo de bodem te verbeterende bodemkwaliteit te verbeteren;
- via een breed gedragen plan op actieve wijze bestemming geven aan vrijkomende agrarische bebouwing. Dit doen wij in samenwerking met de agrarische sector, leefbaarheidsorganisatie, natuur en gemeenten.

- Agrarische gezinsbedrijven

Onze buitengebieden zijn prachtig. Die willen we koesteren. Agrarische gezinsbedrijven verdienen de steun van de provincie. Immers de boeren en tuinders zijn de producenten van ons dagelijks voedsel en leveren een belangrijke bijdrage aan het onderhouden van het landschap.

Recreatie en toerisme

Het CDA vindt het belangrijk om de Nederlandse cultuur, natuur en gastvrijheid aan de toeristen en recreanten te laten zien. Toerisme en recreatie is een van de belangrijkste economische sectoren in Gelderland. Daarnaast zorgt voor het amusement, ontspanning en educatie voor velen.

Het CDA wil:

- dat recreatie en toerisme ook als een van de belangrijkste economische sectoren binnen en buiten het provinciehuis zo wordt behandeld;
- dat er meer dan nu wordt uitgegaan van de kennis en kracht van de sector zelf. Provincie is ondersteunend. De samenwerking moet verbeterd worden. Wij willen dat er in 2024 een integraal strategisch plan ontwikkeld wordt voor toerisme in Gelderland. Een plan waarin zowel de regionale identiteit, financiering als samenwerking voor de komende jaren in een partnerschap worden uitgewerkt;
- dat de verduurzaming van de verblijfsrecreatie niet kan achterblijven. Het is een integraal onderdeel in de grote opgaves zoals de energietransitie, water, wonen, mobiliteit en stikstof. De sector zit dan ook aan tafel bij het ontwikkelen en uitvoeren van plannen;
- doorgaan met het weergeven van de druktemonitor voor de gehele provincie, waardoor Inwoners en bezoekers worden geïnformeerd over de drukte in steden, bij evenementen, bij toeristische attracties en in natuurgebieden. Zij kunnen op basis daarvan hun plannen aanpassen;
- goede afspraken over beheer en onderhoud van alle recreatieve routestructuren (wandelen, fietsen, mountainbiken en paardrijden) .

Grensregio's

De grens is nog steeds een hindernis om te werken en wonen. Het CDA vraagt om aandacht voor het grensoverschrijdend wonen en werken. Goede kennis van de Duitse taal en cultuur is daarbij essentieel.

Het CDA wil:

- grensoverschrijdende sociaal-culturele ontmoetingen en samenwerking stimuleert en faciliteert.
- de grensinformatiepunten continueren;

- dat grensoverschrijdend werken en studeren eenvoudiger wordt. De provincie zet in op wegnemen van hindernissen. Met name ook met betrekking tot mobiliteit;
- de samenwerking in Euregio verband en met Nord Rein Westfalen wordt geïntensiveerd, op bestuurlijk niveau maar ook op uitvoeringsniveau;
- een betere afstemming van economische initiatieven en de uitvoering daarvan in de grensregio tussen overheden;
- dat er op basis van een concreet plan gewerkt wordt aan grensoverschrijdende samenwerking. Hier liggen grote kansen op het gebied van onderwijs, zorg, werk, mobiliteit en toerisme;
- goede kennis van de Duitse taal is essentieel. De provincie ondersteunt en stimuleert daarom samen met de Euregio Duitse taalprojecten.
- dat de provincie zich inzet op gezamenlijk beheer en beleid van natuur en landschap, met gelijke toepassing van de Europese natuur- en waterrichtlijnen;

5. Dienstbare provincie: samen maken we Gelderland beter

Het CDA is een partij die die gelooft in de kracht van mensen, die samen willen werken aan een mooier, beter en leefbaar Gelderland. Bij ons staat de samenleving centraal. De provinciale overheid is bovenal dienstbaar aan die samenleving en is er voor inwoners en ondernemers. Om samenleven mogelijk te maken voor ons allemaal. De provincie Gelderland hoort een betrouwbare overheid te zijn, die duidelijke grenzen stelt, mensen zekerheid geeft en onrecht bestrijdt. Ze is rechtvaardig en zorgt voor mensen die kwetsbaar en afhankelijk zijn.

Gelderland verbindt

Er is veel te doen in Gelderland. Het CDA is van mening dat de provincie niet alleen kan. Dat moeten we echt samendoen. Daarvoor is die dienende, betrouwbare en ondersteunende houding van de provinciale overheid zo belangrijk.

Voor ons is uitgangspunt dat dat de provincie naast haar inwoners, ondernemers en maatschappelijke organisaties staat en met hen meedenkt. De provincie is veel dichter bij dan dat we ons realiseren. Ze maakt veel mogelijk in onze directe leefomgeving. Of het nu gaat om wegen, fietspaden of openbaar vervoer, natuurontwikkeling, het mogelijke maken van woningbouw en het verduurzamen van onze leefomgeving of het stimuleren van onze Gelderse economie in het post-Coronatijdperk. Gelderland helpt daarbij, neemt de regie en zorgt met name ook voor de goede onderlinge verbinding. Om met elkaar de puzzelstukjes op de goede plaats leggen.

De provincie verbindt zich niet alleen met inwoners, ondernemers en maatschappelijke organisaties, maar ook met de gemeenten en waterschappen. Ze vervult ook een belangrijke brugfunctie richting de rijksoverheid en Europa, zorgt voor het toedelen van subsidies en neemt het voortouw bij de regio- en gemeente overstijgende projecten.

Samen met onze inwoners en partners de handen uit de mouwen. Wat het CDA betreft pakt de provincie die rol de komende jaren krachtig op, maar wel in besef van dienstbaarheid en betrouwbaarheid. Niet overnemen, maar op weg helpen en waar nodig – vanuit haar wettelijke taak – ook knopen durven door te hakken om oplossingen te versnellen.

Het CDA wil:

- een betrokken provincie Gelderland met betrokken leden van Provinciale Staten en gedeputeerde Staten, die makkelijk bereikbaar en aanspreekbaar zijn vanuit een houding van luisteren, zeggen en doen;
- dat zij daarvoor actief Gelderland intrekken tot in de haarvaten van de regio's, werkbezoeken afleggen, in gesprek gaan en actie ondernemen waar de provincie aan zet is;
- dat zij zich voortdurend bewust zijn van hun voorbeeldrol als het gaat om betrouwbaarheid en integriteit;
- dat - voor zover volgens de wet van toepassing - verbonden partijen van de provincie Gelderland zich evenals de provincie hebben te houden aan de Balkenende-norm;
- dat nieuwe regels duidelijk en effectief zijn. Er wordt actief actie ondernomen wanneer regels elkaar tegenspreken of wanneer regels zorgen voor meer bureaucratische rompslomp bij burgers of bedrijven. Er wordt slim en effectief gewerkt; meer met minder wordt het uitgangspunt.

Aanspreekbare dienstverlening dichtbij inwoners

Bij een verbindend bestuur hoort onlosmakelijk een provinciale organisatie, die duidelijk, transparant en slagvaardig is. Inwoners en ondernemers moeten actieve medewerking en tijdig en begrijpelijk de gevraagde informatie krijgen. Juist bij een provinciale overheid, die vaak al als “ver weg” wordt

ervaren. Het CDA vindt een bereikbare provinciale organisatie voor onze inwoners met duidelijk aanpreekpunten en ook aanspreekbare bestuurders belangrijk. Een organisatie, waarbij je makkelijk je vragen kunt stellen en ook snel een antwoord krijgt, waarmee we het “van het kastje naar de muur gevoel” bij onze inwoners voorkomen. Kortom, een organisatie met heldere communicatie en betrouwbare dienstverlening. Als het gaat om het verkrijgen van een vergunning of van een subsidie voor jezelf, je bedrijf, werk of anderszins. Dan komt de provincie opeens heel dichtbij. Dat willen we ook terugzien in de dienstverlening.

Het CDA wil:

- dat inwoners, organisaties en ondernemers gemakkelijk in contact met de provincie kunnen komen, digitaal waar het kan en altijd via persoonlijk contact wanneer gevraagd;
- dat er bij complexe (vergunning)aanvragen voor inwoners, organisaties en bedrijven altijd een toegewezen provinciale contactambtenaar is, die coördineert en communiceert op basis van eenduidige informatie;
- dat (vergunning)aanvragen binnen realistische en van tevoren afgesproken termijnen worden afgedaan en dat aanvragers actief op de hoogte worden gehouden;
- een meedenkende houding van de provincie, waarbij binnen de gegeven regels altijd gekeken wordt naar hoe iets zou kunnen. Als het niet kan, dan ook snel duidelijkheid geven;
- een betrokken provincie zijn, die open is over zijn informatie en die op grond van de Wet Open Overheid binnen de geldende termijnen zo volledig mogelijk de gevraagde informatie geeft;
- dat je de subsidie makkelijk kunt aanvragen en dat je zelf de voortgang van de aanvraag kunt inzien. Daarbij kan er makkelijk contact worden gezocht met medewerkers van de provincie;
- afdoeningstermijnen van subsidieaanvragen versnellen;
- bij de uitvoering meer uitgaan van vertrouwen en minder van complexe controle-regels. Dit uiteraard wel afhankelijk van de grootte en aard van de aangevraagde subsidie;
- dat onze provinciale uitingen richting inwoners voor iedereen makkelijk raadpleegbaar zijn en vooral ook duidelijk en concreet in begrijpelijke taal.

Participatie van en door inwoners

Inwoners moeten mee kunnen denken over oplossingen in hun directe omgeving. De provincie is er immers voor haar inwoners. Daarbij zoeken we nadrukkelijk naar mogelijkheden om inwoners, die zich minder laten horen, te bereiken. We kiezen er bewust voor om niet alles “in beton te gieten”. De afgelopen jaren hebben laten zien hoe snel de omstandigheden kunnen veranderen. We willen een echt uitnodigende provincie zijn, die niet alles zelf bedenkt, maar juist ruimte geeft aan initiatieven uit onze Gelderse samenleving zelf.

Dat vraagt om een provincie die durft los te laten en het vertrouwen geeft aan de inwoners. Juist ook om vertrouwen bij onze inwoners terug te winnen. Daarvoor zijn aan de voorkant wel duidelijke spelregels nodig om de verwachtingen over en weer helder te hebben. Uiteindelijk zal de provincie de besluiten moeten nemen, maar wel met een zo groot mogelijk draagvlak.

Het CDA wil:

- dat wij onze inwoners, organisaties, bedrijven en overige partners niet verrassen met afgeronde plannen, maar hen in een zo vroeg mogelijk stadium betrekken bij een onderwerp waarover een besluit moet worden genomen;
- dat de provincie daarbij een “gereedschapskist aan participatiemogelijkheden” heeft om hen zo goed mogelijk te betrekken. We spreken niet langer van inspraak, maar van participatie en waar dan kan van co-creatie. Een ieder kan vanuit zijn eigen rol en ervaring mee doen en meedenken;

- dat bij de start van een participatietraject aan de voorkant voor iedereen goed duidelijk is wat speelruimte is en welke spelregels en kaders daarbij gehanteerd worden;
- dat de provincie niet alleen zelf met plannen komt, maar juist ook aansluit bij plannen vanuit de samenleving zelf en meedoet vanuit een ondersteunende faciliterende rol;
- dat wij als provincie in de komende periode experimenteren met dorps- wijks- en/ of regio-raadpleging over een specifiek daar spelend vraagstuk. We gebruiken bij de start heldere spelregels en realiseren ons dat bij de besluitvorming Provinciale Staten met inachtneming van de resultaten uiteindelijk beslist;
- dat we onze inwoners bij diverse provinciale vraagstukken regelmatig via inwonerspanels op een snelle en makkelijke manier om hun mening vragen en de resultaten laten meewegen in de besluiten;
- dat wij langs deze wegen daadwerkelijk het vertrouwen van onze inwoners terugwinnen, waar dat de laatste decennia langzaam is teruggelopen.

Samenwerken aan veiligheid

We staan voor een samenleving waarin Gelderlanders zich thuis en veilig voelen. Want alleen in een veilige en rechtvaardige samenleving kunnen we echt vrij zijn. Een veilige samenleving vraagt om een grotere weerbaarheid van onze inwoners en ondernemers bij het voorkomen van criminaliteit. De georganiseerde criminaliteit in de provincie is een groot probleem. Er is sprake van een drugsindustrie waarin enorme hoeveelheden drugs, geld en geweld omgaan. Gigantische (geld)winsten, intimidatie, bedreigingen en dumpingen van drugsafval zijn aan de orde van de dag. Deze ondermijnen de samenleving en het openbaar bestuur in onze provincie. Met name gemeenten en politie staan in de frontlinie.

Het CDA wil dat de provincie mee “ten strijde trekt”. Niet om taken van gemeenten en onze veiligheidspartners over te nemen of hen “voor de voeten te lopen”, maar om hen actief te steunen door het beschikbaar stellen van denkkracht en middelen om zo als veiligheidspartners tezamen in Gelderland een zwaardere rol nemen in de strijd tegen deze georganiseerde criminaliteit. Want dat is heel hard nodig. Niet weggijken, maar aanpakken. Een betrouwbare en dienstbare provincie in de bestrijding van grensoverschrijdende criminaliteit, cybercrime, mensenhandel en terrorisme.

Samen trekken wij aan één touw in de bestrijding van ondermijning en drugscriminaliteit.

Het CDA wil:

- dat bij de provincie de weerbaarheid en integriteit in de eigen organisatie nog steviger wordt verankerd;
- dat we daarvoor een eigen actieplan maken met aandacht voor risico’s op ondermijnende criminaliteit (bijvoorbeeld op het gebied van duurzame energie, infra en mobiliteit, agrofood en leegstand, bedrijventerreinen, sport en bij vergunningverlening ruimte);
- gemeenten steunen in hun aanpak gericht weerbaarheid en bestrijding van de georganiseerde criminaliteit;
- de samenwerking stimuleren, en de veiligheidspartners in Gelderland verbinden in deze aanpak;
- de veiligheidspartners helpen bij het vergaren en delen van noodzakelijk informatie;
- innovaties bij de bestrijding van ondermijning in Gelderland met voorrang mogelijk maken;
- dat bij vergunningverlening of bij het aangaan van overeenkomsten met organisaties proactief een screening op grond van de wet Bibob wordt gedaan;

- het huidige provinciale programma Weerbaarheid voortzetten en intensiveren. Daar hebben wij geld voor over. Wat het CDA betreft verdubbelen we onze inspanningen. Om zo de omslag mogelijk te maken “van weerbaar maken” naar daadwerkelijk “samen aanpakken van ondermijning”;
- daarbij de volgende speerpunten centraal stellen:
  - gemeenten steunen met kennis, kunde en data-analyses via het Regionaal expertisecentrum (RIEC). Daarvoor capaciteit bekostigen;
  - samen met gemeenten leegstand agrarische bebouwing monitoren in Gelderland en screenen op ondermijningsprocessen;
  - samen met de veiligheidspartners steun bieden in de aanpak van ondermijning op bedrijventerreinen;
  - samen met de veiligheidspartners ondermijning op vakantieparken monitoren en aanpakken en daarnaast stimuleren om te komen tot vitale vakantieparken in Gelderland;
- grensoverschrijdende samenwerking versterken met Duitsland op het terrein van aanpak ondermijning;
- versterking en uitbreiding van de groene BOA’s om ons buiten- en natuurgebieden veiliger en schoner te maken en te houden.

Samenwerking: regionaal, nationaal en Europees

De opgaven waarvoor we staan zijn complex. Of het nu gaat om woningbouw, de aanpak van stikstof, behalen van klimaatdoelen of de transitie van onze omgeving, economische sectoren en energievoorziening. Meer dan ooit tevoren, krijgt de provincie de leiding toebedeeld bij die aanpak. Dat is ook een rol die de provincie past als coördinerend bestuur tussen de gemeenten en hun regio’s aan de ene kant en het Rijk aan de andere kant.

- Samenwerken met omliggende provincies, (Europese) regio’s

Daarnaast hebben we te maken met Europees beleid en is de provincie bij uitstek ook geschikt om ervoor te zorgen dat diverse Europese subsidies worden binnengehaald voor Gelderland. Voor de aanpak van al die opgaven. Daar komt bij dat Gelderland geen eiland is. Het grenst aan diverse provincies. We stemmen ons beleid goed met andere provincies af en stoppen niet bij de provinciegrenzen. Het aanbesteden van het OV is hiervan een mooi voorbeeld. Ook grenst Gelderland aan grote regio’s in Duitsland, die nauw verweven zijn met onze economie en meer dan dat. Ook dat vraagt afstemming.

Het CDA wil:

- nauw samenwerken met andere aangrenzende provincies en grensregio’s. In de economische lobby trekken we samen op met de provincie Overijssel;
  - de lobby intensiveren vanuit de Gelderland en Overijssel richting Den Haag en Brussel. Zoveel mogelijk worden structurele coalities gevormd met andere provincies;
  - aan het begin van de periode op basis van de coalitieakkoorden van beide provincies een gezamenlijk lobbyplan vast laten stellen.
- Samenwerken met krachtige gemeenten en regio’s

Samenwerken is het devies. Daarvoor zijn krachtige partners nodig. Met name met de Gelderse gemeenten. Het CDA gaat onverminderd uit van krachtige gemeenten, die kritisch naar zichzelf durven te kijken als het gaat om de vraag of ze genoeg bestuurskracht hebben. Krachtig genoeg om de complexe taken en opgaven voor hun inwoners uit te kunnen voeren. Krachtige gemeenten

kunnen hun inwoners de uitvoering van de wettelijke taken bieden, hebben het bestuur en financiën op orde

Daarvoor is een onderlinge samenwerking van gemeenten via regionale samenwerkingsverbanden van belang als ook de samenwerking van die regio's met de provincie. Wij komen ook voor hen op richting de politiek in Den Haag en Brussel. Kortom, we zijn partner van de gemeenten en leggen waar mogelijk verbanden om zo hun positie te versterken en resultaten te behalen.

- Standpunt met betrekking tot eventuele herindeling van gemeenten

De provincie heeft de wettelijk taak om erop toe te zien dat de kwaliteit van het openbaar bestuur op peil blijft. Met name ook bij de gemeenten.

Het CDA wil:

- dat inwoners van een gemeente bepalen of ze zelfstandig doorgaan of niet;
- dat bij een eventuele herindeling (in welke vorm dan ook) het initiatief vanuit de gemeenten zelf komt;
- dat de provincie alleen optreedt in gevallen van bewezen disfunctioneren. Of wanneer gemeenten zelf de hulp van de provincie inroepen;

Gelderse financiën: blijven investeren in Gelderland

Gelderland beschikt over een robuuste financiële positie. Als gevolg van de verkoop van de NUON-aandelen beschikken we over een reserve van ca 2.3 miljard. Deze reserve was in 2009 nog ca 4 miljard en is gedaald. Daarvoor hebben we in Gelderland de afgelopen 15 jaar duurzame investeringen kunnen doen m.b.t. tot klimaat, wonen, landbouw, economie, innovatie en bereikbaarheid. Ook hebben we programma's opgezet ten behoeve leefbaarheidsinitiatieven in Gelderland, behoud van Gelders erfgoed en programma's in het kader van herdenken en vieren van onze vrijheid in Gelderland en niet te vergeten het programma bestrijding ondermijning.

- Investeren, juist nu!

Door de afgenomen NUON-reserve en doordat het rendement daarop tot bijna 0% is gedaald, moeten we ons heroriënteren op ons "verdienmodel". In het verleden investeerden we de rendementen, die anno 2023 aanzienlijk zijn gekrompen. Tegelijk zien we ook dat we als provincie veel toegezegd geld niet tijdig of gewoon niet krijgt uitgegeven vanwege procedures. waardoor onze reserves in feite nog hoger zijn. Het CDA staat voor verstandig gebruik van onze Gelderse financiën. Dat betekent dat we slim met ons reservegeld omgaan en we dit niet in één keer over de balk gooien. Maar nu de rendementen sterk zijn gedaald, moeten nadenken hoe we meer rendement kunnen maken. Door bijvoorbeeld gemeenten te helpen bij aankoop gronden voor woningbouw.

Ook de komende bestuursperiode willen we blijven investeren in Gelderland. Nu de opbrengst uit rendementen op onze NUON-reserve meer dan is gehalveerd, schromen wij niet om daarvoor de Gelderse Nuonreserve aan te spreken om zo een extra investeringsbudget vrij te spelen voor duurzame investeringen in Gelderland.

Zo kunnen we in Gelderland de grote opgaven met betrekking tot bijvoorbeeld klimaat, woningbouw, landbouw en landelijk gebied, sterke economie en goede bereikbaarheid een belangrijke extra impuls geven. Juist nu!

Het CDA wil:

- voor de komende bestuursperiode minimaal een investeringsbudget van 400 miljoen instellen.

- dat doen langs de volgende lijnen:
  - we begroten minder ambitieus en nemen voor enig begrotingsjaar alleen datgene op dat we echt gaan uitgeven. Terugdringen van onderbesteding en steeds meenemen van financiële verplichtingen jaar op jaar, die niet tot uitvoering komen;
  - we lichten eerst onze bestemmingsreserves door op actualiteit en verplichtingen en kijken welke middelen kunnen worden vrijgespeeld door opnieuw keuzes te maken: oud voor nieuw;
  - we kijken daarnaast onveranderd hoe we langs nieuwe wegen meer rendement kunnen halen op de NUON-reserve;
  - tenslotte - als hiervoor genoemde acties per saldo nog niet voldoende hebben opgeleverd - de NUON-reserve daadwerkelijk aanspreken om te komen tot het investeringsbudget van 400 miljoen;

- Provinciale belastingen

In de komende periode zal door de voorgenomen landelijk invoering van de zogenaamde “Kilometerheffing “ de huidige motorrijtuigenbelasting gaan verdwijnen. Via de zogenaamde “provinciale opcenten” op die belasting krijgen provincies op dit moment een groot deel van hun structurele inkomsten voor hun dagelijkse uitgaven. De “provinciale opcenten” vormen voor de provincie Gelderland – naast de bijdrage uit het Provinciefonds – de helft van haar jaarlijkse inkomsten: ca 220 miljoen per jaar.

Die inkomsten kunnen niet zomaar worden gemist en zijn nodig om onze provinciale wettelijke taken uit te kunnen voeren. Denk daarbij aan OV, de Gelderse wegen etc. De besluitvorming over de herziening van de motorrijtuigenbelasting en invoering kilometerheffing ligt bij de Tweede Kamer. In het licht van die plannen vinden wij er wat van en willen daar richting onze inwoners duidelijk over zijn.

Het CDA wil:

- dat de provincie Gelderland ook in de komende jaren zijn kerntaken voor haar inwoners goed kan blijven uitvoeren op basis van de huidige structurele inkomsten;
- dat er alleen een nieuwe belasting komt voor de provincie in het geval dat de huidige heffing van “provinciale opcenten” daadwerkelijk gaat verdwijnen;
- dat die eventueel vervangende belasting dan zo breed mogelijk en zo eerlijk mogelijk wordt geheven over de gehele provinciale bevolking. Een eventuele eigen provinciale OZB-belasting is geen optie. Deze is te beperkt tot een bepaalde categorie inwoners;
- geen stapeling van dezelfde soort belastingen. Ook in dat opzicht is een provinciale OZB-belasting bovenop de reeds bestaande gemeentelijke OZB-belasting niet wenselijk;
- dat de totale opbrengst van de eventueel vervangende belasting maximaal gelijk is aan de huidige opbrengst van de provinciale opcenten om zo geen extra lastendruk en negatieve koopkrachteffecten te veroorzaken voor onze inwoners.